“IK SCHREEF SLECHTS ÉÉN MEESTERWERK, MAAR HELAAS ZIT ER GEEN MUZIEK IN”

Rashomon *(1950) was de eerste Japanse film die internationale erkenning kreeg met onder meer de Gouden Leeuw in Venetië en een Oscar. Het misdaaddrama van Akira Kurosawa blinkt vooral uit door de baanbrekende cinematografie en het originele narratief. De bewerkingen van Ravels* ***Bolero*** *completeren de mysterieuze atmosfeer.*

Tekst: COR OLIEMEULEN

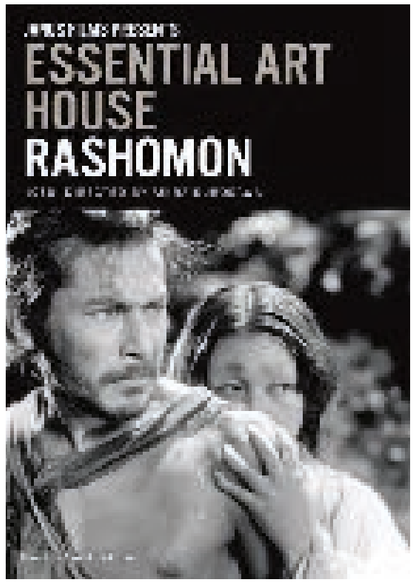

HET VERHAAL

In de bossen nabij een oude stad in het Japan van de achtste eeuw wordt een samoerai dood aangetroffen. Vier betrokkenen vertellen vanuit hun eigen beleving en belang aan de rechters bij Rashomon, de zuidelijke poort naar de stad, wat er zou zijn gebeurd. De bandiet (acteergrootheid Toshiro Mifune, die in zestien films van Kurosawa speelt) zegt dat hij de vrouw van de samoerai had verleid en daarna met haar man duelleerde. De vrouw beweert dat de bandiet haar heeft verkracht en dat ze flauwviel nadat ze haar eer wilde redden. De overleden samoerai vertelt via een medium dat hij zelfmoord pleegde met de dolk van zijn vrouw. Ten slotte vertelt de houthakker zijn verhaal. Welke versie is waar? Een huilende baby biedt uiteindelijk verlossing.

DE SCÈNE

De vrouw van de samoerai vertelt geëmotioneerd aan de rechters dat de bandiet haar verkrachtte en toen wegging. We zien hoe ze haar man om vergiffenis vraagt, maar hij kijkt haar enkel vol minachting aan. Ze stort zich op haar knieën en smeekt hem om haar te doden, zodat ze de schaamte kan uitwissen. De samoerai vertrekt onverminderd geen spier en de vrouw valt flauw terwijl ze haar dolk in haar hand klemt. Als ze bijkomt, ligt haar man op de grond met de dolk in zijn borst. Ze zegt dat ze zichzelf van het leven probeerde te beroven, maar dat het niet lukte.

DE MUZIEK

In de romantische comedy *10* (1979) van Blake Edwards bedrijven seksbom Bo Derek en grapjurk Dudley Moore vier minuten lang de liefde op de *Bolero* en laat het duo zich door de muziek van Maurice Ravel opzwepen tot een hoogtepunt. Het bekendste werk van de Franse componist, die het balletstuk in perpetuum mobile-vorm schreef in 1928 en in hetzelfde jaar op 22 november liet uitvoeren in de Parijse Opéra, was nu plotsklaps ook bekend bij de meute die normaliter niet veel met klassieke muziek heeft. Dat komt mogelijk omdat de *Bolero* overzichtelijk is: twee thema’s die telkens door andere instrumenten worden gespeeld. Na de twee inleidende maten door de kleine trom (snaredrum) zet een enkele fluit het eerste thema in, waarna geleidelijk het gehele orkest gaat meedoen en elk opeenvolgend fragment crescendo is. Wie dacht dat het liefdeskoppel in *10* moest beschikken over een groot uithoudingsvermogen, luistert liever naar de kleine trom. Die speelt ongeveer een kwartier lang – tot de explosieve finale – hetzelfde ritme en mag zich pas na ruim vierduizend hypnotiserende trommelslagen ontworstelen aan de extase.

Er bestaat een speelfilm waarin de volledige *Bolero* is te horen: aan het slot van de drie uur durende filmkroniek *Les Uns et les Autres* (1981) van de Franse regisseur Claude Lelouch, waarin alle personages uit de verschillende kunstdisciplines samenkomen in een grootse balletregistratie.

Voor de een is Ravels chef-d’oeuvre een van de mooiste klassieke muziekstukken ooit, de ander sukkelt er langzaam bij in slaap en laaft zich liever aan de bewerking van Frank Zappa. De Amerikaanse gitaarvirtuoos kwam tijdens zijn concerttour in 1988 verrassend op de proppen met zijn eigen versie van de *Bolero*. Met extra blazers, die eeuwige xylofoon en zijn gebruikelijke humoristische kwinkslagen.

Ook aan de andere kant van de wereld is Ravels compositie niet onopgemerkt gebleven. De Japanse regisseur Akira Kurosawa stond erom bekend dat hij in een aantal films beroemde klassieke stukken van Europese componisten gebruikte. Denk aan Beethovens *Ode an die Freude* (*Symfonie nr. 9*) en Haydns *Surprise Symphony* (*Symfonie nr. 94*) in *Akahige* (*Roodbaard*) uit 1965 en Chopins *Raindrop Prelude* (*op. 28, nr. 15*) en Vivaldi’s *Stabat Mater* in *Dreams* uit 1990. Het was een van de redenen dat Kurosawa buiten Japan meer aanzien genoot dan in eigen land. Voor zijn internationale doorbraakfilm *Rashomon* verzocht de filmmaker zijn huiscomponist Fumio Hayasaka een thema op Ravels *Bolero* te schrijven. Het resultaat heeft hetzelfde achtergrondritme en een vergelijkbare orkestratie en opbouw als het origineel, maar met andere melodielijnen. De harmonie zit tussen westers en Japans in.

Het eerste *Bolero*-achtige stuk klinkt in de scène van de houthakker die door de bossen sjokt, zodat de muziek rustig kan worden opgebouwd. Het begint niet met de snaredrum, zoals in het origineel, maar met een grotere Japanse trom, de taiko. Na ongeveer tien seconden valt de Engelse hoorn in met de thematische melodie. De muziek past perfect bij de beelden, zoals een overweldigend shot van de zon die door de bladeren van de bomen schittert. Terwijl de houthakker verder loopt, neemt het volume van de muziek toe. Die stopt abrupt als hij voor het eerst de gesluierde hoed van de vrouw ziet liggen. De hoge tonen van de celesta wakkeren zijn nieuwsgierigheid verder aan. Dan stopt de trom en spelen houtblazers onharmonische akkoorden om de aanvankelijk zonnige stemming te laten omslaan in de psychologische verwarring van de houthakker. Andere bewerkingen van de *Bolero* komen terug als de overige personages verslag doen. Het langst als de vrouw van de samoerai haar kant van de tragische geschiedenis vertelt. De ene keer heeft niet de hoorn, maar de klarinet het hoogste woord, de andere keer speelt de fluit de solomelodielijn en uiteindelijk is de taiko vervangen door een pizzicato bespeelde cello en de klanken van een snaredrum, net als bij Ravel.

Na het verschijnen van de film ontstond een begrip dat veel navolging kreeg, het *Rashomon*-effect: de waarneming van herinneringen is subjectief. Ook de *Bolero* leent zich door zijn eenvoud en structuur uitstekend voor verschillende interpretaties, ook van de componist, die het stuk zelf eigenlijk maar niks vond. Eens snoerde Ravel een criticus de mond met de woorden: “Ik heb slechts één meesterwerk geschreven, maar helaas zit er geen muziek in.” «